

hogy azon Méltóság, a' kinek ősi földjén kinyitotta új életet terjesztő keblét a' dajkáló természet, véle született nagy lelkűségével, ember szeretetével 's hazafiúságával ápolgatni is fogja ezen drága kincsét e' Megyének, és ha mindjárt azon buzgóságnak illendő méltatása, mellyel ugyan ezen Megyének T. T. Karjai és Rendjei ezen ferdők' felvirágzását több czélképesű intézetek által segíteni törekednek, valamelly áldozatot kívánna is, meg nem fogja vonni adakozó kezeit az emberiség' javának szent Oltárától.

Strázsay János.

3.

II. Filep Spanyol Király meggyőzhetetlen hajós serege (Classis invincibilis).

Nem épen helytelenül vádolják a' Történet Írók II. Filepet azon képzelődéssel, mellynél fogva egy közönséges Monarchiát akart felállítani, 's magát ennek fejévé tenni. Legalább azon nagy hódoltatásbéli feltételek, mellyeket elhatározott, tanúbizonyságul szolgálnak arra, hogy mind azon birodalmak 's tartományok se voltak az ő uralkodásra való kívánásának elégségesek, mellyek a' földnek két fél golyóbissán már az ő Királyi Pálczájának engedelmeskedtek. De valljon valami rendkívül való dolog-e ez, hogy egy ilyen gondolat foglalta el őtet, midőn minden idejebeli Írók és Költők, a' kiknek hízeltetését örömet hallgatta, az egész világ Urának nevezték 's kiabálták szüntelen? — Sőt egy illy vakmerő szándéknak végre hajtása nem is látszik lehetetlennek, ha tekin-

tetbe vesszük az ő fáradhatatlan munkásságát, hajthatatlanságát és az eszelősségig buzgóságát, mellyel a' Katholika vallás elterjesztését munkálódta, nemkülömben az ő hadi erejét, melly előtt egész Európa reszketett: és talán egyedül az egyesült Belgium volt az, melly az ő vakmerő pártútése által Európa szabadságát megmentette. Filepnek azon kívánsága, hogy a' Német Császári koronát az atya testvérének I. Ferdinándnak kárával is, (a' ki Filep atyától V. Károlytól, minekutánna ez az Uralkodást megunta, nevezetett ki Német Császárnak, a' fija pedig Spanyol Királynak 1558) a' maga fejére tegye; — Máriával az Angliai Király' VI. Edvard leányával való házassága, hogy ez által magának az Angliai Királyi székre utat nyisson; az ő mesterséges fogásokkal 's áskálódásokkal teljes játéka Frantzia Országban, melly által azt a' szép Országot a' maga familiája Királyi páltzája alá reménylette vetni; és végre Portugallia elfoglaltatása, eléggé meggyőznek minket a' felől, hogy az íróknak, az általa felállítandó közönséges, vagy minden Országokat 's tartományokat magában foglaló birodalomról való vélekedések, több mint tsupa képzelődés. De a' szerentse az ő óriási feltételeire nézve nem volt kedvező, talám azért, mivel egyszerre több dolgokba kezdett bele, és azután egyiket a' másik miatt elmellőzte; így a' többek közt a' Belgiumi tartományokból ki vívén hadi seregének színét Portugallia meghódítására, ezen tzeljának elérését a' Belgiumi birtoka harmadrészének elvesztésével fizette; meg, mellynek vizsonti járom alá való hajtására hijjába vesztette el Indiai arany bányáinak minden jövedelmét, 's haszon nélkül áldozta fel legvitézebb katonájit.

Semmi sem volt Filepre nézve fájdalmasabb történet, mint azon semmivé lett reménysége, hogy Angliát a' többi Statusaival öszve kösse, egy olyan reménység, melly ötet már akkor táplálta, midőn a' fent említett Mária, a' kinek minden szeretetre méltó tulajdonsága egyedül egy koronának birásában állott, kezét neki által adta. Meghalván Mária, ennek testvérét Er'sebetet kérte meg feleségének; de ez ajánlásaira reá se hallgatott, és ez az azon időbeli leg felfuvalkodottabb fejedelem ezt a' megvettetést soha sem felejtette el. Er'sebet volt az ő személyes gyűlölségének tárgya, melly annál engesztelhetetlenebb lett, mennél több okot szolgáltatott erre Er'sebet maga viselete. Er'sebet t. i. a' Protestáns vallás oltalmazójának rollját játszotta, Filep pedig a' legbuzgóbb Katholikus volt Európában, a' ki az ő Katholikus Királyi titulusát minden egyéb méltóságáinál feljebb betsülte. Már tsak ez az öszve köttetés is ötet az Angliai Királynénak természetű ellenségévé tette, 's azon barátság, melly ezen két Ország közt volt, tsupa szín vala. Végre Filep meghatározta, hogy az eretnek Királyné ellen hadat indít, melly által ezt eltörölje, 's Angliának elfoglalása által az égnek 's az ő uralkodni való kívánságának egy áldozatot tegyen. Ez a' meghatározás 1583-dik esztendőben tétetett, 's legottan valami rendkívül való munkásság uralkodott minden Spanyol és Portugallus kikötő helyekben, és minden Spanyol táborokban. A' Pármai Hertzeg, akkori Belgiumi Fő Hadivezér, parantsolatot kapott, hogy minden Angliai erősségekről és kikötő helyekről pontos leírást 's rajzolatot szerezzen, és számtalan Spanyol spiónok küldettek Angliába, a' lakosoknak, kiváltképen a' Katholikusoknak fel-lázasztására. De mind ezen Intézetek legmélyebb titkait sűrű fátyol fedezte el.

A' pártos Belgák 's az Antal Hertzeg segítése, a' ki a' Portugalliai koronához just tartott, a' Scótziai Királynénak Máriának 1587-ben Februarius 7-kén történt lefejeztetése, a' mi egy örökös motsok Er'sebet Uralkodásában, az Anglus tengeri Fő Vezérnek Drakenak a' Spanyol Ország déli Amerikai birtokaiban való pusztításai, és végre V. Sixtus Pápának únszolásai, a' ki a' Királynét egyházi átok alá vetette, és hadi költségre egy miliom koronás aranyat ígért, mihelyt a' Spanyolok Angliába kiszállanak, mind ezek, mondom új és hathatós rugók voltak Filepre nézve, hogy a' hadi készüléteket siettesse. Mindazáltal ezen hadi rendelések mellett is némelly titkos békességbeli alkudozások tétettek a' két Udvarok közt, de a' mellyek nem voltak egyebek tréfánál 's politikai ravaszságnál, mellyek által mind a' két rész reá akarta egymást szedni, hogy az alatt tzelja elérésére időt nyerjen, a' mit a' Dániai Király, a' ki a' közben járói hivatalt felvállalta, észre vévén, azt legottan letette. Azonközben a' készülétek a' Portugalliai és Spanyol kikötő helyekben megkettőzött lépésekkel 's szorgalmatossággal folytattattak. Sok ezer emberek foglalatoskodtak ezekkel; seregek gyűjtettek, Matroszok, hajós legények fogattak, és roppant élés házak 's hajók építtettek. A' Pármai Hertzeg is szaporította katonáji számát, és Antverpiában, Dünkirchenben, Niewportban és más helyeken hajókat készíttetett, a' mi miatt egész erdők ki vágattak. Egész Európa figyelmetes lett, de az a' tzel, mellyre ezen rendkívül veló iparkodások tétetnének, titokban maradt, tsak némelly hírek terjesztettek el, mintha a' Belgiumi meghódoltatás végre hajtására tzeloznának.

Egyedül Er'sebet nem tsalta meg magát az ő megengesztelhetetlen ellenségének valódi tzeljá-

ra nézve, és hogy az ötet fenyegető szélvésznek ki ütését annyira, a' mennyire lehet megakadályoztassa, elküldötte ama mérész világot körül hajókázó Drake Ferentzet, egy hajós sereg osztályal 1587-ben, a' ki a' Spanyol és Portugalliai partokat pusztította, és a' Cadixi kikötő helyben száz hadi eszközökkel és hajóhoz megkívántató dolgokkal megterhelt hajókat felégetett. Sőt az Angliai Kereskedők befolyása által annyira tudta a' dolgot vinni, hogy a' Genuaiak Filep váltó leveleit el nem vették, melly miatt a' hadi készülétekben nagy akadályt okozott; — így résszerint erővel, résszerint fortélyal a' hajós sereg kiindulását egy egész esztendeig késedelmezttette.

Az Anglus Admirálisnak mind ezen mozdulásai's portyázásai sem szakasztották félbe az alkudozásokat, mivel Er'sébet azt nyilatkoztatta ki, hogy Drake az ő parantsolatja ellen tselekedett. Sőt a' következő 1588-dik esztb. Aprilisban Bourbourgban Grevelingennél béke gyűlés is tartatott, a' hová mind a' két részről követek küldettek, a' kik szin-mutatásból igen valódilag munkálódtak az egyenetlenség elhárításán. A' szövetséges Belgium kormány-széke is meg volt az alkudozásokban való rész vételre híva, de ők azt az ajánlást el nem fogadták. Az Anglus követek mint elő tzikkelyt azt kívánták, hogy közönséges fegyver-nyugvás legyen Angliára és Belgiumra nézve, az idegen seregek a' Belgiumi Spanyol birtokokból kivezetessenek, az egyesült tartományokra nézve pedig szabad vallásbeli gyakorlás engedtesse. A' Spanyol ki küldöttség pedig épen olly kevésbé állott reá a' fegyver nyugvásra a' Belgákra nézve, mint a' többi feltételekre. Hogy igazán véve ezen alkudozásokra semmi valódi szándékja nem volt egyik félnek is, a' kétséget sem szenved, de az még is hihető, hogy Er'sébet a' békesseget, ha

jó moddal megnyerhette volna, a' háborúnak eleibe tette volna, mert azt alig lehetett gondolni, hogy az ő hadi ereje, bár is annak javítására mindent elkövetett, és sokat tett, a' Spanyolokéval megmérkőzhessen; hanem az állandó békességre semmi reménység se volt. V. Sixtus Pápa még egyszer ki mondta az egyházi átkot Er'sébetre, Országától megfosztatottnak hirdette ki, és a' Spanyol Királynak adta által a' szent Szék ítéletének végre hajtását, az eretnek Er'sébetnek a' Királyi székből való levettetését, és az igaz hitű kegyes Máriának meghosszúlását. Minő édes kötelesség Filepre, az Anyaszentegyháznak egy mindég engedelmes fiára nézve, a' ki ezen titulust, „a' Hatholika hit védelmezője” a' leg tisztelettel teljesebbnek tartotta a' világon!

Az 1588-dik esztendő tavaszának kezdetével megkettőztették a' Spanyolok is munkálkodásaikat a' kikötőkben, nem kevésbé volt szorgalmatos a' Pármai Hertzeg is Flandriában és Brabantziában, a' ki egy 30,000-ből álló hadi sereget gyűjtött össze Németekből, Spanyolokból, Olaszokból, Vallonokból és Burgundiaiakból; számos ifjúság állott önkint zászlója alá Spanyol és Olasz Ország legnevezetesebb nemes familiájiból. Az Antverpiában és a' felső Scaldis vizén épült hajóknak elszállítása véghetetlen nehézségekkel volt össze kötve, mivel az a' viz elvult zárva. Sok kisebb folyókat kellett ki ásni és új tsatornákat építeni; még is végre meggyőzött a' Pármai Hertzeg munkás és a' segéd eszközök feltalálására nézve ki meríthetetlen lelke minden nehézséget. A' Király ötlet az egész Intézetnek előjárójává, fejévé tette, és a' Santa Crocei Hertzeget, a' ki a' Spanyol Ország legjobb és legvitézebb tengeri katonáji közül egy volt, és a' ki magát már a' Lepantoi nagy tengeri ütközetben nevezetessé tette,

a' hajós-seregnek fő kormányozójává nevezte k'. De Santa Croce és az ő hires Vice Adm irálja Paliano Hertzeg meghaltak még a' készüllet alatt, és az elsőbbnek helyébe Hertzeg Medina Sidonia tétetett, a' ki az előtte lévőhez születésére nézve hasonló volt, de érdemeire 's lelki tehetségeire nézve éppen nem-

A' Királynak a' volt a' tzelja, hogy a' halálos tsapást közbe vetetlenül Angliára küldje, mellynek megbukása a' minden segítségtől megfosztott Belgium végső romlását is maga után huzná. Sok Vezérei és Ministerei ellenzették az egész had menetelét. Egy Stanley nevű Anglus az Irlandiánál való ki kötést tanátsolta, mellynek hihetőképén igen veszedelmes következései lettek volna Angliára nézve. A' Pármai Hertzeg ahban a' vélekedésben volt, hogy legelőször is Belgiumot kell meghódoltatni, vagy legalább a' Vliessingeni kikötő helyet elfoglalni, hogy az ellenkező esetekre nézve a' hajós seregnek legyen egy batorságos menedék helye; — egy olly Tanáts, melly a' Hertzeg Santa Croce helybe hagyását is megnyerte. De mind ezek a' javallások nem feleltek meg Filep türhetetlenségének. Az ő bizodalma a' meg tett rendkívül való készülletek szerentsés ki menetelében, megrettenthetetlen volt; de minémű szerentsétlen történetektől lehetett is volna egy olly hajós sereget félteni, mellyet a' hízeldők már előre ezen toldalék névvel „szerentsés, meggyőzhetetlen, sőt Katholika” különböztettek meg. E' szerint tehát a' Király feltétele állott meg.

Már régolta semmi rendkívül való gyanakodásokkal nem voltak az Anglusok és Belgák a' Spanyolok készülleteiről. Részszerint azt hitték, hogy ezen hajós seregnek rendeltetése semmi nem egyéb, mint a' napnyúgoti Indiai kereskedők védelmezése; résszerint pedig ezeket a' nagy

hajókat az Angliai tengereken haszon - vehetetleneknek is tartották. A' Spanyol és Portugallus kikötő helyekben való kimondhatatlan készülétek és Intézetek, mellyek szünet nélkül tétettek, és a' Pármai Hertzegnek a' Flandriai partokon való rendelkezései végre észre vétették a' valódi feltételt, és meggyőződött kiki arról, hogy ez a' tsapás vagy Anglia vagy Belgium számára készül. Most tehát mind a' két Országban nyomos védelmező Intézetek tétettek. Er'sebet a' Belgáktól segítséget kért, a' kik azt megígérték, meggyőződven a' felől, hogy Anglia veszedelme az övékkel szoros öszve köttetésben van, 80,000 katonák rendeltettek Angliában a' partok és kikötő helyek oltalmazására, és Greenwichnél egy 20,000-ból álló tartalék sereget állítottak ki Gróf Leicester vezérlése alatt, a' ki ez előtt kevéssel adta próbáját tudatlanságának és nyúl szívűségének. Szerentsére a' hajós seregnél a' vezérek még is jobban kiválasztattak, u. m. Effinghám Lord Howard Károly, Drake Ferentz, Lord Seimour, Hawkins John és Frobisher Márton, a' kik az ő hazájok és a' tengeri ütközetek históriájában örökké tartó hirt nevet szereztek. Az Angliai hajós Sereg állott 140 hajókból, mellyek kisebbek és gyengébbek voltak a' roppant Spanyol Galeassoknál, és Gallionoknál *), de könnyebbek, mozgathatóbbak és derék sebes hajók. Nagyobb része ezen hajós Seregnek Howard és Drake alatt a' Plymouthi kikötő helyben állott, egy osztály Seimour alatt a' Themse vízen portyázott, és egyesülve a' Belgiumi segéd hajós sereggel a' Flandriai partokat ágyúzta.

*) Ezek a' szók Galeasse, Gallion, eredetiképen Frantzia szók, mellyeket mint a' németek, én is megtartottam; teszik a' Gályának igen nagy nemeit, legnagyobb a' Galeace, azután a' Gallion, 's a' Gálya.

Az egyesült Belgák hasonlóképen igyekeztek teljes erejeből, magokat és az ő szövetségeseiket oltalmazni, jóllehet a' Spanyol hajók nagysága, melyek a' Hollandiai és Seelandiai partokhoz nem férhettek, őket semmi megtámadtatással nem fenyegette. Ezek 90 kisebb nagyobb hajókat készítettek ki, és minden esetre készen tartották; 35 hajókkal Nassaui Justin és Warmond Henrik Dünkirchen előtt vitorláztak, és azután a' Lord Seimour osztályával egyesítették magokat. A' Hollandiai és Seelandiai partok örökkel megerősítettek, és a' hordók, karók és tengeri lámpák el vétettek. Hollandiában és Angliábanbőjtölő és imádkozó napok tartattak.

Öt esztendőig dolgoztatott Filep az ő nagy hajós Seregének kikészítésén, és milliomokat fordított reá. Végre Május hónapja végén 1588-ban el is készült. Az egész hadi Sereg állott 4 Galeásokból, 64 nagy Gallionokból, 4 Gályákból, és 58 kisebb hajókból, mind öszve 150 hajókból. Ezeken 30,000 ember volt, a' kik közt 18,000 katonák voltak, 2630 darab lövő eszközökkel, melyek közt 1600 ércz ágyúk voltak, hat hónapi eleséggel 's számtalan hadi készületekkel és eszközökkel felkészítve. A' négy óriási Galeások, melyeket a' Velentzésiektől vett a' Király, már a' Lepantoi ütközetben hasznos szolgálatokat tettek. Nagyságokra nézve a' legnagyobb Gályákat is egy harmad résszel multa feljül, 56 ágyúkkal és 300 evedzőkkel volt megrakva, 's minden árbotz-fáji hajó-kötelekkel körül fonva, és semmi sem volt el mulatva, a' mi tsak szükséges volt ezen úszó várnak sértetlenül való megtartására. A' Gallionok hasonlóképen rendkívül nagyok valának, és még a' felső mely-véd-fala is a' puska lövés ellen bátorságos. A' Saint Martin Admirál Gallionján lévő számos kísézőkön kívül

volt még egy 1200 emberből álló hajós nép a' hajó fedelén. Fő vezér volt, a' mint feljebb is van mondva, Hertzeg Medina Sidonia, Vice Admirál Don Martinez de Recalde, egy vitéz Biscajai hadi ember. A' hadi népnek parantsoltak Pimenteli Diego, Francisco de Toledo, Alonzo de Luzon, Nicolas de Isla, és Augustin de Mexia Urak. Ezen kívül sok Spanyol és külföldi nemesek hajókáztak el, a' kik önkint követték a' Spanyol Zászlót, a' többek közt Pastrano Hertzeg, az Askoli Hertzegek és Gonzaga Vespasianus, Szavojai Amade, Medicis János, a' Burgau Mark Gróf és egy Marokkoi Herczeg. A' hajós nép közt valának 600 Papok, Jesuiták, Capucinusok 's más szerzetesek, kiknek előljárójok volt Allarçon Márton, az Eretnek nyomozó Szék Nagy Vicariussa. Az asszonyi nemnek a' hajón létel halálos büntetés alatt megtiltatott. A' katonák feleségei és világ leányai a' hajós Sereget tulajdon kibérlett hajóikon követték, a' hol őket a' férjeik 's kedveseik meglátogatták. Egynéhányat ezen úszó bordély házak közül a' szélvész a' Frantzia országi partokra vetett.

20-dik Májushan eresztette meg a' vitorlákat az egész hajós Sereg, az újabb időkben a' legszámosabb hadi nép mind azok közül, mellyek a' tengeren megjelentek, 's el hagyván a' Lissaboni kikötő helyet, a' nagy tengerre evezett. Egy Spanyol Történet Író, költői elragadtatással azt mondja felöle, hogy a' tengeren nem volt elég hely, melly a' nagy és számtalan hajókat befogadhatta volna. A' hajós Sereg kiindulásával legottan egyszerre félbe szakasztott a' béke-gyűlés, és a' Rövetek haza mentek. Rialáda a' békesség reménységének utolsó gyenge szikrája is.

Már a' legelső kiindulása se volt a' nagy hajós Seregnek szerentsés a' tengeren. Egy erős

szélvész támadta meg, melly egymástól az éjszaki Spanyol foknál elszélesztette. Öszve gyűltek ugyan az el szórt hajók ismét a' Corunnai kikötő helyben négy híjjával, mellyek el veszték, de ez a' történet még is két hónapokig késleltette a' hajós Sereg feltételeit, és okot adott azon, hihetőképén a' Spanyolok által elterjesztett hirre, hogy a' Flotta a' szélvész által egyáltalában haszonvehetetlen lett a' feltett tzelnek végre hajtására. Az Anglus Admirál kievezett, hogy a' Spanyolokat a' hol lehet ezen megromlott állapotjokban megtámadja, de majd ismét vissza tért Plymouthba, és Er'sebet felettébb akarván gazdálkodni, négyet a' legnagyobb hajók közül leszerszámoztatott, és a' Matroszokat elbotsátani parantsolta. Ez a' parantsolat ugyan nem teljesitetett, de a' Spanyol Ármádának tökéletes elpusztulásáról való hírek az Anglusokat olly mélyen elaltatták, hogy az ő hajóik még tsendesesen feküdtek Plymouthban, midőn a' Spanyolokéi már ismét a' tengeren úszkáltak.

A' Királytól kiadott parantsolat szerint, a' ki nyughatatlansággal várta olly nagy költségeinek s igyekezeteinek következését, Juliusnak 21-dik napján el hagyta a' Sereg a' Corunnai kikötő helyet, és Angliának vette útját. Tsendesesen, fél hórd formára, melly mintegy 7 Anglus mértföldnyire el terjedt, evezett a' tsatorna felé. Olly kevésbé voltak az Anglusok az ő megérkezésekre figyelmetesek, hogy az a' felől való tudósítást legelőször egy Scotiai tengeri tolvajtól hallották meg 29-dik Juliusban. Most tehát nyakra főre siettek kifelé a' kikötő helyből, de a' déli szél, melly a' partok felé fújt, ellenekre volt, és nagy munkába került az Anglus Admirálnak, hogy hajós Seregének egy részét a' kikötő torkába kiszállíthatta. Ha a' Spanyol Fő hadi Vezér okos

és el szánt férjfiú lett volna, az Anglusok drágán megfizették volna az ő gondatlanságokat.

A' Spanyol Vezér Plymouthnál bontotta fel a' Királytól vett rendszabást, mellynek értelme szerint meg volt neki parantsolva, hogy a' Calaisi tenger szorosnak és Doveri kikötőnek evezzen, a' mennyire lehet a' Frantzia országi partokhoz közel járjon, az Anglus hajós Sereget kikerülje, és Dünkirchen felé hajókázzon, ott mindaddig védelmező állapotban legyen, míg a' Pármai Hertzeg a' Flandriai osztállyal magát vele nem egyesíti, melly megtörténvén ez előre evezzen, és a' nagy hajós Sereg által hátulról bátorságba helyeztetvén, próbát tegyen a' szárazra kiszállani, és egyenesen Londonnak előre nyomuljon. Egy elfogott hajós tudósította őket, hogy az Anglus Flotta még a' Plymouthi kikötőben fekszik. Ekkor azt tanátsolta a' Vice Admirál Don Martinez de Recalde, hogy ezt a' szerentsés környülállást használni kell, és az ellenség Seregét Plymouthban megtámadni 's semmivé tenni, azután a' szárazra kiszállani és a' várost ostromolni, melly által az ellenségnek fő ereje ezen pontra húzattatván, a' Pármai Hertzegnek a' másik oldalon a' szárazra való kiszállása könnyebbé fogna tevődni. De a' Fő Vezér megvetette Recalde' tanácsát, magát a' Királyi parantsolathoz szabta, és tsendesen el evezett az Anglus flotta mellett a' tsatornába.

Az Anglus Admirál Seregeinek egy részével a' Spanyolok után sietett. 31-dik Julius volt az a' nap, mellyen azzal öszve-találkozott. Már távolról reá lőtt az ellenség hajójira. Nevekedett bátorsága, midőn látta, hogy a' nagyobbak azok közül, mellyek nehezeknek és hibáson voltak építve, tsak lassan mozogtak, ágyúik pedig olly magasan állottak, hogy azok nagyobb részint a' levegőbe tüzeltek. Ezen időtől fogva minden

nap estek ütközetek, a' kerekebben épült és mozgathatóbb Anglus hajók az ellenség hajóijhoz egy puska lövésnyire közel mentek, és nagy kárt tettek azoknak az ő abban az időben felette gyors tüzelések által, a' melly mellett el nem mulatták próbát tenni, hogy egyiket vagy másikat el foglalják. A' Spanyol hajós Sereg erre magát olly szorosán öszve kaptsolta, hogy egy nagy Gallion, mellyet Valdez Péter kormányozott, és a' Kints-tárnak egy része rajta volt, árbotz-fájit el vesztette, és más nap Drake Admirál el vette; 3-dik Augustusban a' szél letsendesedett, melly a' nagy Spanyol hajóknak az Anglusokéinál nagyobb erőt 's hatalmat szerzett. Az Anglusok tehát lánztos golyóbisokkal löttek a' Spanyolok köteleikre, és minthogy a' lövésre való szerek, puskaapor 's egyéb kezdett fogyni, a' szárazról újra hozatott, a' mi tanúbizonysága annak, hogy Er'sébet melly rosszúl készítette ki őket ezen szükséges materialéval.

Szüntelen való követése 's üldözése közben az Anglusoknak, és magát a' legszorosabb védelmezésre határozván, végre elérte a' Spanyol flotta a' Calaisi kikötő helyet, a' hol a' vas-matskákat lehányta. Innen Medina Sidonia Hertzeg tudósította a' Pármai Hertzeget megérkezéséről, és azt izente neki, hogy más nap Grevelingennél fog lenni, mellyre nézve Seregeinek hajóra szállítását siettesse, hogy magát vele egyesithesse. De a' Pármai Hertzeg igen veszedelmes környülmények közt volt. Megkettőztetett igyekezettel leszállíttatta ő a' hajóit a' Selda (Scaldis) vizén Dünkirchenbe, Sluisba és Nieuwportba, a' Seregek a' hajóra szállításra nézve készen voltak, és Mansfeld Gróf neveztetett ki a' Hertzeg távol létében Belgiumi Fő Kormányozónak. De Nassaui Justin 55 hajókkal Dünkirchen előtt állott, és 60

Belgiumi hajók egy ostromló határ-védő lineát (Cordon) formáltak a' Flandriai és Seelandiai partokon, és minden kikötő helyeket bézárták. A' Herceget tehát azt felelte a' Spanyol Fő Vezérnek: hogy neki ugyan vagynak hajói a' Sereg által tételére, de az ellenséges flotta elűzésére, melly ötet bézarta, nintsenek; ő annakokáért a' nélkül, hogy katonájit a' legbizonyosabb veszedelemnek tárgyúl ki ne tegye, semmit se próbálhat, míg a' nagy flotta a' Belgákat Nieuportól és Dünkirchentől a' vissza térésre nem kényszeríti.

Erre a' tudósításra a' Spanyol flotta azt a' parantolatot vette, hogy a' parthoz közelebb telepedjen le. Ez egész Dünkirchenig előre nyomult, a' hol egyfelől a' Belgiumi, másfelől pedig az Anglus hajók állottak mellette. Következő napon 7-dik Augustusban felette nagy széltsendesség lett, és mind a' három flotta tsendesen feküdt egymással szemben, a' legközelebbi éjszakán friss szél támadt. Éjfél tájban az Anglus Vezér, hogy a' Spanyolokat Dünkirchen tájékáról el kergethessé, nyoltz gyújtó hajót, melyeket Gianibelli Fridrik, a' ki Antverpia elfoglaltatása után telepedett le Angliába, szurokkal, bűdös-kövel 's más gyulladó szerekkel megtöltött, Young és Prowse Kapitányok vezérlése alatt, az ellenség hajós Seregének legszorosabb részére kiküldött.

Ezek épen a' szél előtt lebegtek, és egészen lángba voltak borúlva. A' lángoló gyújtó hajók meglátása eszékbe juttatta az Antverpiai Mina hajókat, elkezdettek kiabálni: Antverpiai tűz! Antverpiai tűz! *). Az éjjeli sűrű setétség ezt a' je-

*) Ez az Antverpiai tűz épen ilyen gyújtó hajó volt, melyet a' Belgák a' gátot ketté vágó munkások fedezésére használtak, és a' Spanyol katonáknak iszonyú károkat tett, — a' gát is ketté vágattván, az ott ki folyó víz a'

lenést még borzasztóbbá tette. Közönséges irtó-
zás lepte meg az egész Spanyol flottát. Kiki a'
maga szabadulásáról gondolkozott. Némelly ha-
jók a' vas-matskákat felszedték, mások elvagdál-
ták, tsak hogy hamarébb el illanthassanak a' ve-
szedelem elől, és életeket a' szél és habok közt
kotzkaztatták. Ebben a' zürzavarban egyik hajó a'
másikba ütközött, és sok igen megrongáltatott e'
miatt. Egy égi háború nagy szélvésszel és meny-
dörgéssel még inkább nevelte a' rettegést. Az
egész hajós Sereg öszve vissza forgattatott és szél-
jel szóratott.

8-dik Aügustusban feljövén a' nap, látta az
Anglus Admirál az ellenség közt lévő zürzavart
és rendetlenségét. Meghatározta hát, hogy az ő
veszedelmes környülállásaikat hasznára fordítja,
és öszve kaptsolván magát a' Seimour, Nassaui
Justin és Warnond alatt egyesült osztállyal, meg-
támadta azt. Reggeli négy órakor el kezdődött az
ütközet, és tartott egész nap-estig. A' Spanyolok,
kivált a' hajók egyenkint, a' legnagyobb vitéz-
séggel viaskodtak, de a' győzedelem még is az
Anglusok részére hajlott. A' Spanyol fő Galeasse
egy más hajó vas-matskájába bonyolódott, és a'
Calaisi homokos partoknál megfeneklett. Ez 300
gályás rabszolgákkal és 400 katonákkal volt meg-
rakva, és a' fő felvígyázó Manriquez volt a' fe-
delén. Egynehány Anglus sebes hajók és ladikok
megtámadták ezt a' nagy Gályát. Manriquez föbe
lövetett. Egy része a' rajta lévő népnek a' vízbe
ugrott, hogy életét úszás által mentse meg, de
többnyire belé fúltak. Az Anglusok a' hajóra fel-
mentek, azt kirabolták, és a' Gályán lévő rab-
szolgáknak szabadságokat vissza adták. Azután fel-

Belgák eleség hajóját a' tzelra siettette, a' Spanyolok tá-
bori helyét pedig elhorította.

akarták gyűjtani, de a' Frantzia országi Kormányozó Calaisban ellent állott, és a' maga birtokába vette.

Egy más nagy Biscajai hajó elsüllyedt, egy az Anglus hajós Kapitány Crosse hajójával való kemény ütközet után, a' tenger fenekére. Kevés-sel az előtt, hogy a' habok elnyelték, a' Kormányozó azt a' javallást tette, hogy adják által. Mellyre egy másik Tiszt olly dühösségbe jött, hogy amazi által ütötte, e' pedig annak ötsétől vizsont agyon szúratott. A' Szent Filep és Szent Máthé nevű nagy Gallionok az Anglus Admirál hajójával viaskodtak, de ettől addig nyomattak, míg végre a' Flandriai partokon megfeneklettek. Egy, a' mellyen Don Diego de Pimentel volt, Dünkirschennél a' Belgiumi Vice Admirál Van der Does által el foglaltatott, és Pimentel maga mind azokkal, a' kik tsak életben maradtak, el fogattatott. Van der Does az elfoglalt hajónak egy vitorla zászlóját győzödelmének jeléül a' Leydai fő Templomba felfüggesztette. A' másik Galliont a' szerentsére hagyták, és a' rajta lévő nép a' Blankenbergi és Ostendei fővény partokra szaladt ki. Az Anglusok ebben az ütközetben, ezen a' napon tsak egy kis hajót és kevés katonaságot vesztek el; de a' Spanyol Vezér félt, hogy ha még tovább is tart a' tsata, az egész hajós Serege semmivé fog tétetni. Hadi tanácsot tartott tehát, a' mellyben el végeztetett, hogy magokat vissza húzzák, és ez, az ellenkező éjszak - napnyúgoti szél miatt, és hogy az Anglus flottát is kikerülhessék, nem a' tsatornán, hanem éjszak felé Scótia és Irlandia táján hajtasson végre; egy olly határozás, mellyet semmi módon se lehet jóvá tenni, mivel a' Spanyolok vesztesége nem volt olly szembetűnő, hogy azért az egész felté-

tellel felhagyjanak, és esmeretlen tengereken mérészeljenek kőborolni.

Az Anglus Admirál az ellenséget nyomon követte, és ezeknek bátortalanságok és félelmek a' hosszú és veszéllyel teljes útazás miatt olly nagy volt, hogy az Anglusok talán az egész flottát eltörölhették vagy kezekre keríthették volna, ha hadi készületeik és eleségek lett volna, 's az ellenséget tüzesebben üldözték volna, a' mi hihetőképén azért nem történt meg, mivel Howard a' nyert ditsőséget nem akarta bizonytalan próbára kitenni. Egy megfeyjthetetlen mese az, hogy sem az Anglus flotta nem védelmezte Irlandot, sem a' Spanyolok ezen minden vigyázat nélkül való szigetre kiszállani próbát nem tettek, a' mi nekik könnyen elsülhetett volna.

A' Pármai Hertzeg azon közben szorgalmatosan meglátogatta a' Templomokat, és a' Szenteknek, kiváltképén a' Hálai tsudatévő Máriának fogadás tételeket tett. A' flotta ellenkező történeteiről való tudósítások miatt egészen magán kívül lett, annyira, hogy egy eszelőshöz hasonlított. Most parantsolatot adott ki a' hajós Sereg kiindulására, majd legottan vissza húzta azt. Majd meghatározta az elevezés napját, és pedig olly bizonyossággal, hogy egy Kapitányt, a' ki az azzal öszve kötött veszélyeket eleibe terjesztette, a' mint mondják, tulajdon kezeivel által ütött; majd ismét ingadozó lett feltételében, és megbotsáthatatlan vakmerőségnek tartotta, olly sok vitéz katonákat, 's azokkal együtt a' katholika nemesség virágját olly apró hajótskákbán az ellenség ágyúzó Serege eleibe állítani. Végre sok parantsolatjai 's azoknak vissza húzása után szándéklával felhagyott, és a' Niewportnál hajóra szállított katonájit is a' szárazra kitette. Azután Medina

Sidoniára várt, 's az alatt vas-matskákat 's köteleket készíttetett.

De a' nagy hajós Sereg a' tökéletes visszavonulásban volt foglalatoss. A' Scótiái partokon nem akartak neki friss vizet adni, melly miatt a' hajón lévő lovakat és öszvéreket a' tengerbe kellett hányniok. Sok össze lött hajókat elnyeltek a' hullámok; 25 hajókkal, mellyeken még elegendő viz volt, a' Fő Admirál a' legközelebbi úton a' Biscajai öbölbe evezett, a' többiek pedig, az Irlandiai partoknak vették útjokat, hogy ottan vizet szerezhessenek magoknak; de 2-dik Septemherben az Orcades szigeteknél egy nagy szélvész megtámadta 's széljel szórta őket. Sokan el süllyedtek, és egynéhány ezeren találták temető helyeket a' habok közt, mások a' tsatornába visszavették, és az Anglusoktól vagy a' Roselleiektől elfoglaltattak. Nagy része ezen szerentsételemeknek, a' kik magokat a' hajó-törésből az Irlandiai partokon kimentették, az ottan lakó fél vad lakosoktól agyon veretett. Az ott lévő Kormányzó Bingham Richard eleinten ugyan 200-akat a' partra kiverettek és ott fen akadtak közül pártfogása alá vett, de azon hírre, hogy még 800-an jelentek volna meg a' parton, félelemből mind a' 200-at megölette. Midőn a' 800-ak ezt az emberiségtelenséget megtudták, hogy a' hasonló sorsot elkerüljék, még egyszer kotzkára tették életeket, 's már félig elrothadt hajóikkal a' tengerre ereszkedvén, a' hullámok közt találták fel halálokat.

Emberibb velek való bánásra találtak a' hajó-törést szenvedtek Scótiában, mint az Irlandusok közt. Öt százan, a' kik ruházatjoktól és mindenektől megfosztatva Edimburghba érkeztek, étellel itallal jól tartva, és felruházva, hajókra tettek, hogy hazájokba vissza mehessenek; hanem egy új szélvész a' Norfolkai partokra vetette

ki őket Angliában, de a' Királyné, a' ki nem akarta, hogy a' Scótiak a' nagy lelkűségben feljűl műlják, megengedte nekik a' hazájokba való szabad vissza menetelt. Azon szerentsétlen tsilagzat, melly a' Spanyol hajós Seregen legelső kiindulásától fogva uralkodott, egész a' hazai kikötő helyekig üldözte azt. Két nagy Gallionok, mellyek az ellenség megtámadásaitól és szélveszektől megmenekedtek, azon kikötő helyben, a' hol vas-matskán feküdtek, történetből lángba borúltak, és egész a' víz színéig el égtek.

A' Spanyol Írók a' flotta veszteségét öszveséggel 32 hajókra és 10,000 emberre teszik, az Anglus és Belgiumi tudósítások szerint pedig mégyn 70 hajókra és 20000 emberre. Sok előkelő személyek, a' kik rajta voltak, a' bőséghez és könnyű élet' módjához lévén szokva, a' szenvedett szükségnek és nyomorúságnak lettek áldozatjaivá, és résszerint még a' tengeren, résszerint pedig vissza menvén hazájokba, el haltak; ez a' sorsa volt a' vitéz Recaldenak is. Alig volt egy háznép Spanyol országban, mellynek gyászt ne kellett volna viselni, annyira, hogy az Udvar, egy olly szerentsétlen történet' ezen látható emlékeztető jelének elébb való eltörlésére, a' gyászolás idejét világos parantsolatja által megrövidítette.

Ezen szomorú sorsa volt ama' hatalmas hajós Seregnek, melly egész Európát bámulásba és rémülésbe helyeztette. Nem tsupán az Elementumok dühösködése, a' mint közönségesen mondják, hanem inkább az Anglus tengeri katonák vitézsége és ügyessége, 's a' Spanyol Admirálnak tudatlansága, viz-eszűsége, és bátortalansága húzták azt magok után.

Nagyok és fontosak voltak ezen hajós Sereg semmivé lételének következései, mivel ez volt a' Spanyol tengeri erő megbukásának 's elromlásá-

nak a' fundamentoma, ellenben a' tengeren való Uraságnak 's fő hatalomnak birásába helyhezttette az Anglusokat és Belgákat, egyszer'smind az utóbbiaknak útát nyitott a' napnyúgoti Indiában való hódoltatásaikra; kiváltképen egy olyan időben, midőn a' Belgák az ő szabadságokért a' Spanyolokkal hadba voltak keveredve, megmen-tette mind a' Belgákat, mind pedig az ő szövetségeseiket az Anglusokat a' végső veszedelemtől, mert ha Filep hajós Serege által tzelját elérhette volna, minden kétségen kívül azon áldozatok, mellyeket tettek, 's azon szenvedések, mellyeket mind eddig a' Hazáért kiállottak, hijjába valók lettek volna. Ennél fogva ez a' tsudálatos megszabadulás mind a' két Tartományban rendkívül való örömet okozott, és közönséges hálaadó In-nepek szenteltettek. Er'sebet pompás győzödelmi pompát tartott a' Szent Pál Templomában, és Seelandiában egy emlékeztető pénzt vertek, mellynek egyik oldalán az egyesült Tartományok tzimere volt ezen szavakkal: soli Deo gloria; a' másikon pedig a' meggyőzhetetlen hajós Sereget példázta ezen körül írással: venit, ivit, fuit: 1588.

II. Filep, midőn a' meggyőzhetetlen hajós Sereg szerentsétlen sorsáról tudósítatott, el nem tagadta kharakterét, mellynek fő vonása a' tettes volt. Bár melly fájdalmas volt is neki az abból vett nagy reménységének 's várakozásának füstbe menetele, mint hajdan Augustus Római Császár Seregének Német Országban történt semmivé tételén, nem fakadt panaszra, hanem hideg vérrel azt mondta: „Én nem az elementumokkal 's Tengerrel való viaskodásra küldtem ki azt, és hálát adok az Istennek, hogy ő nekem erőt 's tehetséget adott újnak kiállítására”.

Lassú István,